

Noms actuals de paratges, indrets i llocs del medi físic de Vinebre (Ribera d'Ebre), localitzats en els documents de Ca Don Joan. Primeres hipòtesis

Sílvia Veà

DOI: 10.2436/15.8040.01.301

Resum

Aquest article recull una selecció de vint topònims (de paratges, indrets i llocs del medi físic) del terme municipal de Vinebre (Ribera d'Ebre) recollits en enquestes orals, i que s'han pogut contrastar amb documents escrits de l'Arxiu de Ca Don Joan (s. XVII, XVIII i XIX). A partir d'aquestes dades, i sense grans pretensions, s'intenta fer una primera aproximació al seu origen etimològic (a partir de documents bàsics com l'*Onomasticon Cataloniae*, el DECat, el DCVB, i les opinions de Moreu-Rey i de l'estimat Ramon Amigó) i una proposta de normativització, en algun cas, si escau. També s'hi adjunta la transcripció fonètica, el tipus d'accident geogràfic de què es tracta i la seua situació geogràfica aproximada.

*****

Introducció

La localització de fonts escrites on apareguin els topònims recollits de fonts orals és fonamental per al filòleg que en cerqui l'origen. Coromines (1965, I:8) ho explica clarament: "Per a investigar l'origen dels mots comuns, l'etimòleg en disposa de la forma fonètica i del significat. Si la primera ens falla, el segon ens pot dur a bon terme. En canvi, molts noms de lloc solen ser opacs de sentit i només podem comptar amb el revestiment fonètic que duen. Per això, l'etimologia toponímica, ja de bon començament, necessita ben sovint la història per a conèixer les formes antigues dels noms. Només resseguint-ne la forma, a partir del testimoni més antic que en tinguem, i a través d'altres posteriors on els puguem retrobar amb possibles modificacions, podem comprendre'n la forma actual."

Vinebre va perdre els seus arxius municipal i parroquial amb motiu de la guerra civil espanyola. Davant d'aquesta manca important de fonts escrites amb què contrastar els topònims recollits en les enquestes orals, la troballa inesperada de les caixes que contenien els documents escrits del casal de cultura del municipi, anomenat "Ca Don Joan", incrementa la migrada documentació escrita referent a Vinebre que hem pogut localitzar fins a dia d'avui.

Els anomenats documents de Ca Don Joan són documents particulars de la família Domènech (actes de venda, títols de finques, censals, testaments, etc.), corresponents als segles XVII, XVIII i XIX, que van ser localitzats quan el mes d'abril de l'any 2001 l'Ajuntament de Vinebre, amb la intenció de fer-ne la seu d'un edifici dedicat a la història i la cultura vinebranes, va comprar el palauet renaixentista que pertanyia a aquesta família. Eren dipositats en una de les habitacions del casalici, desats en carpetes, dins de caixes de cartró. En un primer moment, es van traslladar a la seu de l'Ajuntament i se'n va fer un inventari *grosso modo*; i no va ser fins al 2008 que se'n va iniciar un de més detallat, juntament amb una primera intervenció contundent per assegurar-ne una bona conservació. Aquesta intervenció s'ha allargat fins aquest mateix estiu, i està previst que, en un termini curt de temps, aquest fons documental sigui dipositat a l'ACRE (Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre). La referència de cadascun dels documents citats consta de les inicials de l'Arxiu de Ca Don Joan, a continuació hi ha el número de document del fons i, tot seguit, l'any en què fou escrit.

En aquesta modesta comunicació no hem fet grans estudis etimològics, ja que, d'una banda, la major part dels topònims que hi són recollits responen a noms entenedors –allò que anomenariem topònims transparents. I, de l'altra, això és en el cas dels pocs topònims opacs que hem recollit, la poca documentació a la qual hem accedit tampoc no permet veure'ls de

cap classe. Esperem en un futur no gaire llunyà continuar localitzant-ne altres formes en la resta de la migrada documentació escrita referent a Vinebre de la qual tenim notícia –estem mirant de treballar diversos capbreus de la comanda Hospitalera d’Ascó, a la qual pertanyia Vinebre, i que estan dipositats a l’Arxiu Històric Nacional.

Topònims

Assuts, los

[loza'suts]

Partida de terra situada al sud del terme, entre el barranc de la Torre i el turonet de Sant Miquel. La població els anomena alternativament *les Suts* o *los Suts* i aquesta és la forma amb què apareixen als documents que hem consultat. Sembla clar, però, que la forma correcta hauria de ser *els Assuts*, ja que creiem que el nom d’aquesta partida de terra respon a l’existència d’una resclosa del barranc de la Torre o vall dels Horts (anomenat el “Pantano”), de la qual actualment encara queden algunes restes. Per a Coromines és una resclosa, generalment gran, que es fa en un riu, i el seu ètim cal trobar-lo en l’àrab as-sudd ‘l’obstacle, obstrucció, la presa’, del verb sadd (tancar). El DCVB defineix *assut* com el mur de contenció que atura o desvia l’aigua d’un riu per aprofitar-la en l’agricultura o en la indústria.

ACDJ 187 1754

...todo aquel pedazo de tierra inculta eo de garriga de tenuta de un jornal y medio de tierra poco mas, o, menos que esa parte de una piessa de tierra que por mis legitimos titulos tengo cita dentro el termino de dicha villa de Vinebre y partida vulgarmente llamada *La Sud* que linda otro pedazo de tierra contestante tierra mia, con la Vall, con Francisco Jardí, con Don Raymundo Domenech y con Joseph Montane por dentro del qual passa la carrerada.

ACDJ 188 1754

...aquel pedazo de tierra inculta lo eo de garriga de tenuta de un jornal y medio de tierra poco mas o menos que es parte de una piesa de tierra que por mis legitimos titulos tengo cita dentro el termino de dicha villa de Vinebre, y partida llamada vulgarmente *La Sut*, que linda dicho pedazo de tierra con restante tierra mia, con la Vall, con Francisco Jardí, con el Doctor Raymundo Domenech, y con Joseph Montane por dentro del cual passa la carrerada...

Aumedines, les

[lezawme'ðines]

Partida situada damunt dels Mallols i davall dels Rabadans. L’Onomasticon recull *les Almedines*: “pronunciat Aumedines, ptda. Vinebre (XIII, 59.10), de l’àrab mādīna ‘ciutat’.” Explica la veu popular que, en aquesta partida, al seu dia, s’hi van trobar força restes d’edificis, i algú, encara, ho atribueix als romans. Una possible hipòtesi també fóra que es tractés de les ruïnes de l’antiga vila de Vinebre, la que fou destruïda pels Entença el 1291.

ACDJ 197 1807

Aumadines¹

.... toda aque- [---] nos olivos, de siete jornales de extención poco mas ó menos, que por nuestros legitimos [t]itulos tenemos sita dentro el termino de la [re]ferida villa de Vinebre, en su partida lla[m]ada vulgarmente de *les Aumedines*, lindante [---] la parte de arriba con tierras de los mis[---] compradores, y de Ramon Tarrago y [---] ige a la partida de los Huertos de les [---]...

¹ Aquest text és posterior al document, atès que està escrit en una altra cal·ligrafia, comuna a molts altres documents diversos. (N. de l’a.)

Burreta, la

[laβu'reta]

Partida de terra situada entre les Canelles, les Vuitenes i el Sepiello. Segons el DCVB una burra de terra és “una esllavissada de terra com la que cau d’un marge (Llofriú).” L’origen d’aquest topònims podria estar lligat a aquesta.

ACDJ 190 1769

Escritura de Venta de una piessa de tierra cita en la partida llamada *la Burreta*, otorgada por Francisco Teixido â favor del Magnífico Don Raymundo Domenech y Guau, ambos de la citada villa de Vinebre recibida en poder de mi

Ignacio Jornet

... toda aquella piessa de tierra de olivos, viña y morales plantada de tenuta de tres jornales de tierra poco mas ô menos, que por mis legitimos titulos tengo cita dentro el termino de la citada villa de Vinebre, y partida vulgarmente llamada *la Burreta*...

Canelles, les

[leska'neʎes]

Partida de terra situada al peu de la roca del Cap del Pla. En els documents del Fons de Ca Don Joan, hi hem localitzat la forma *Canyella*, creiem que és molt probable que es tracti de les actuals *Canelles*. Moreu-Rey (1999:119) creu que el mot “cana”, ni que fos arcaicament, podria haver tingut el significat de molló, fita. Per bé que també afirma que “canela” o “canelles” pot venir de cana (canya o canyada). Segons el DECat, *canella* pot voler significar: Baixest, espai de terreny baix situat entre dues elevacions molt acostades; estret o fondalada. I, efectivament, el terreny on hi ha les Canelles respon a aquestes característiques.

ACDJ 177 1644

...perpetuo totam illam hereditatem in termino de Vinebre in parte nominata *la Canyella*

Ebre, l'

[l'eβre] o [l'eβro]

Com diu Coromines a l'*Onomasticon Cataloniae*, l’etimologia d’aquest topònim és ben estudiada de fa temps i ben poc podem aportar en aquest sentit, només constatar que la gent més gran de la vila encara l’anomena amb la forma que Coromines creu mossàrab “Ebro”, per bé que, generacionalment, s’està produint un canvi cap a la forma “Ebre”, ja utilitzada de manera normal per la gent més jove.

Hi alguns estudiosos, tanmateix, que dissenteixen quant a l’origen mossàrab de la forma Ebro.²

De fet, podria tractar-se d’un aragonesisme o un castellanisme, atès que mai ningú utilitzaria la forma *Vinebro* per a anomenar Vinebre. En la documentació escrita que nosaltres hem pogut consultar, sempre hem trobat la forma *Ebro* en els documents escrits en català, la llatina *flumine Iberi* en els escrits en llatí, o la castellana *Ebro* en els documents en llengua castellana.

² SOCIETAT D’ONOMÀSTICA (1981) p. 8: “Si algú es creu obligat a esmentar-lo (rarament), a Benissanet, a Móra, a Miravet, a Gandesa, Ascó, etc., hom diu “Ebro”. Altrament, en la conversa és “lo riu” (Vaig al riu, venim del riu, lo riu creix, lo riu minva) (A. Bladé, A. Monner, C. Biarnés, etc.)” El nom del riu Ebre és *Ebro* (Ricard Serrano, parlant de la Palma d’Ebre). J. Coromines diu que això és un mossarabisme i no un castellanisme (o aragonesisme). Goso dissentir d’aquesta opinió, ja que, per als naturals de la comarca, el nom habitual del riu Ebre és, tot simplemet, “lo Riu”. Alguns dels assistents creuen en la influència dels mestres a l’escola per a explicar la introducció de la forma “Ebro”. J. Massip recorda que en la documentació local antiga, hom troba, al segle XIII per exemple, encara “Ebre”. El Dr. Arcadi Querol ho confirma per a l’arxiu capitular.” I p. 10: “La temptació de l’explicació per mossarabismes ha de ser frenada (E. Moreu-Rey): seria pueril de creure que totes les paraules acabades en –o àtona provenen del substrat. Caldria cercar sempre les documentacions, com més allunyades millor, per a comprovar si –com en el cas d’Ebre-Ebro— la forma catalana no és la més antigament trobada.”

ACDJ 178 1647

...tota aquella sorteta en que abans hi havia era cum introhitibus quam nos nominibus supra dictis habemus et possidemus in termino profate villa de Vinebre in partita del Camí de la Horta et terminatur scilicet aparte supra cum dicto Camino de la Horta et a parte infra partim cum Matheo Artal et partim cum *flumine Iberi* et...

ACDJ 180 1650

...partem hereditatis quam ego habeo et possideo in termino presentis villa in partida dicta de la Illa confrontata ab una parte cum hereditate mei dicti Joannis Torner venditoris predieti, ab alia parte scilicet ab abio capite in hereditate Joannis Osso domicelli dicte ville, ab vro capite cum hereditate Petri Jacobi Miro agricole dicte ville et ab alio latere in *flume Iberi*...

ACDJ 3 1682

...sitam in termino ville de Asco a la part de la vila de Vinebre terminatam cum terra Magnifici Joannis de Osso de defora domicelli et cum terra heredum magnifico Joannis de Ossos de dins etiam domicelli ville de Vinebre et cum via de la mitjana et cum *flumine Iberi* et cum aliis ...

ACDJ 163 1724

... Juan Domènech pages de la vila de Vinebre a dit acte pres[ent] y als seus tota aquella heretat anomenada la Illa plantada de moreres de tinguda de sis jornals poch mes o menos que dita universitat de Vinebre tenia y possehia en lo terme de dita vila de Vinebre y prop de les muralles de dita vila la qual afronta a sol eixent ab *lo riu Ebro* a mitgdia ab *lo dit riu Ebro* a ponent ab terres de Juan de Osó...

ACDJ 193 1803

...perpetuamente toda aquella heredad llamada lo Moli Vell plantada de morales de algunos olivos y tierra de sembradura de extension de quatro jornales poco mas ô menos situada en el termino de dicha villa de Vinebre y partida de les Sebiques â la una, y otra parte el Camino R¹ que se dirige desde dicha villa â la de Garcia, confirmante por una parte con *el rio Ebro*, por otra con tierras de Don Josef Oso, por otra con las de Miguel Juan Marti, y por otra con la Vall de la Huerta

Freginals, los

[losfrejzi'nals]

Pel que fa a aquest topònim, hem recollit dues informacions diferents: 1. Partida de terra que inclou Pedruscalls, Aumedines, Rabadans i Mallols. 2. Partida d'ametllers que hi ha a la dreta del carrer de les Quatre Barres. Segons el DCVB, un *freginal* és un tros de terra situat prop d'una casa o d'una era, i destinat a sembrar-hi farratge (Pla d'Urgell, Segarra, Sta. Col. de Q., Muntanya de Prades, Gadesa). Del llatí FARRAGINALE, camp de farratge. Segons AMIGÓ (1999: 9), és un dels noms de partides de terra que són comuns a molts termes (com, també les Sorts, les Obagues, les Planes,...), per bé que en diferents formes AMIGÓ (1999: 128): Farraginal, Farraginar, Ferreginal, Freginal,... Probablement, aquestes dues informacions responguin al fet que, d'una banda, existeix una partida de terra amb aquest nom propi; i, de l'altra, alguns altres indrets disposaven de trossos de terra dedicats a fer de freginal (nom comú). Als documents trobem les formes: *Ferreginale* (en el text llatí), *Freiginal* (amb segregació de iod)... i *Freginals* en els textos en castellà.

ACDJ 182 1661

....loci de Vinebre in partita dita de la Torre dita *Ferreginale* quod farreginale sive petia terrae confrontatur cum dito camino ab alia parte cum Camino dels Terrers...

ACDJ 201 1831

*Freginal*³

...tienen y posehen en el termino de dicho lugar de Vinebre y partida llamada *lo Freiginal* de dimension un jornal y medio poco mas ó menos con todas sus entradas y salidas derechos y demas pertinencias universales: cofinante de oriente con el camino dirije a Garcia, de mediodia...

ACDJ 205 1846

...pleito sobre la pertenencia de una faja de terreno inculto pedregaloso de tan insignificante valor que no llega aá veinte y cinco libras ardites sito entre la heredad llamada *Freginals* propia de dicho Don Jayme de Osso y la llamada Mallols...

Gorraptes, los

[loʒoˈraptɐs]

Partida de terra que, pràcticament, ocupa més de la meitat nord del terme de Vinebre. Està documentat que, en temps dels templers, el 1237, es donà la carta de població al lloc de Gorrapte, que pertanyia a la comanda d'Ascó. Aquesta carta de població diu que el terme limitava amb: Ascó, Flix, el coll de Merquedeles, el camí de Tortosa i Cabacés.

Coromines, a l'*Onomasticon*, recullí aquest topònim, per bé que afirmà que els erudits no han sabut on ubicar l'antic terme que li dóna nom. Pel que fa a l'ètim, diu: “com que les muntanyes de la serra dels Gorraptes són plenes de coves i grans balnes, probablement ve de l'àrab *ġâr ar-râbiṭa* “cova de l'ermità”.

D'altra banda, a ORTEGA (1859), hi apareix Gorrapte (en realitat Garropte, imaginem que per error d'impremta) com a localitat i com a contrada de Vinebre.

A la Gran Enciclopèdia Catalana (www.enciclopedia.cat) hi apareixen referències tals com: la serra de les Gorraptes, la vall de les Gorraptes, l'antic lloc de la Gorrapta o les Gorraptes (modernament també els Gorraptes), que caldria corregir.

ACDJ 176 1639

... unam hereditatem francam sitam in termino de Vinebre in partita nominata les Vuytenes pro ut affrontatur ab oriente cum Gabriele de Pepio et a ponente cum itinere termini de *Gorrapte*.

ACDJ 173 1679

...a Pere de Osso donsell de la vila de Vinebre tota aquella heretat en la partida dita de la Muga [en] *termino de Gorapte* ab alguns olives que afronta en Ramon Domenech de dos parts y amb Jacme Miró...

Horta de Baix, l' / Horta de Dalt, l'

[ˈlɔrtaðeˈβaiʃ] / [ˈlɔrtaðeˈðal]

Actualment, a Vinebre hi ha la partida anomenada *Horta de Dalt* i l'anomenada *Horta de Baix*, i totes dues formen els anomenats *Horts*. L'Horta de Baix és situada entre el camí de Garcia i les Fontjoanes. I l'Horta de Dalt està situada entre el “Pantano” i el camí de Garcia. La mina de Xamell regava la primera i la mina d'Aulivero, la segona.

Als documents de Ca Don Joan, en els més antics (1635 i 1661), recollim les formes *Orta* i *Horta*; i la forma *Horta de Dal* és continguda en un document més modern, del 1845.

ACDJ 175 1635

... in termino loci de Vinebre sive circa dictum locum in partita nominata los Corralles et terminatur feu confrontatur de uno latera cum Gabriele Sabater et de alio cum domino Oso Domiselo de defora de capite cum via qua itur *al Orta* et de sola cum dicto...

ACDJ 182 1661

³ Aquest text és posterior al document, atès que està escrit en una altra cal·ligrafia, comuna a molts altres documents diversos de l'ACDJ. (N. de l'a.)

... totum illum sortum situm et positum in dicto termino de Vinebre *in partita dicta de la Horta* quo confrontatur ex una capita cum sequia ab alia parte cum Michaelae Carim...

ACDJ 203 1845

... De todo aquel huerto que se riega del agua de la asequia comuna plantado de cuatro higueras, de extencion de dos dias de cabar un hombre, situado dentro el mismo termino, y partida llamada de *la Horta de Dal*, que linda por la parte de oriente, con huerto de la Señoria, ó Encomienda de Ascó; a mediodia con otro de Doña Raymunda de Ossó, a poniente con el de Jose Fortuny, y otro de Miquel Carim y Pedro Veá, y a tremontana con el camino publico que dirige á la villa de Garcia justipreciado de los mismos peritos en doscientas cincuenta libras ardites, de la moneda. Y todo aquel censal parte cubierto, y parte descubierto, que tengo cerca la casa de mi abitacion, y en el Arrabal dicho del Horta, que linda con calle publica, en la cual tiene puerta principal, con corral de Miguel Pros, con tierras de Josef Pros, con el barranco de este comun [...] y con el puente que hay desde dicha mi casa al citado corral, para entrar y salir á etse por encima de dicho Barranco,...

Horts, los

[lo'zɔrs]

Partida de terra que inclou l'Horta de Dalt i l'Horta de Baix.

ACDJ 197 1807

.... toda aque- [---] nos olivos, de siete jornales de extensión poco mas ó menos, que por nuestros legitimos [---]itulos tenemos sita dentro el termino de la [---]ferida villa de Vinebre, en su partida lla[ma]ada vulgarmente de les Aumedines, lindante [---] la parte de arriba con tierras de los mis[---] compradores, y de Ramon Tarrago y [---] ige a la *partida de los Huertos* de les [---]...

Horts, la vall dels

[la'βaʎðelzɔrs]

Tram de la vall de la Torre que travessa els Horts i acaba desaiguant al Riuet, prop de la Platgeta. Aquesta *vall de la Huerta* que apareix en la documentació, amb força probabilitat és la vall dels Horts.

ACDJ 193 1803

...perpetuamente toda aquella heredad llamada lo Moli Vell plantada de morales de algunos olivos y tierra de sembradura de extension de quatro jornales poco mas ô menos situada en el termino de dicha villa de Vinebre y partida de les Sebiques â la una, y otra parte el Camino R¹ que se dirige desde dicha villa â la de Garcia, confirmante por una parte con el rio Ebro, por otra con tierras de Don Josef Oso, por otra con las de Miguel Juan Marti,y por otra con *la Vall de la Huerta*

Illes, les

[le'ziʎes]

Partida de terra del terme de Vinebre i del terme d'Ascó. Actualment, s'hi conrea la vinya, bàsicament. Les Illes són les terres al·luvials de l'esquerra de l'Ebre quan passa entre Vinebre i Ascó. Antigament eren illes en el sentit recte, situades al mig del riu, ja que aquest tenia tres braços en aquell tram; per tant n'hi devia haver dues (un d'aquests braços, el que passava a frec de les cases de Vinebre va quedar obstruït i totalment sec després d'una gran riuada que no podem determinar). En un document per classificar dels de Ca Don Joan, referent al terme d'Ascó, es parla de "la Illa Gran". I en els documents referits al terme de Vinebre sempre apareix el terme *la Illa* o *Illas* com a partida, tant si el text és llatí, català o castellà. També

recollim dos topònims més referits a aquesta partida de terra: l'*Illa de Teixidó* i l'*Illa de davant les Roques*.

ACDJ 180 1650

Acte de venda feta y firmada per Joan Torner pages de la villa de Vinebre en favor de Ramon Domenech tambe pages de dita villa de Vinebre de un tros de heretat terra campa situada y posada en lo terme de dita villa de Vinebre en la partida de *la Illa* per preu de trenta lliures moneda barcelonesa...

...partem hereditatis quam ego habeo et possideo in termino presentis villa *in partida dicta de la Illa* confrontata ab una parte cum hereditate mei dicti Joanis Torner venditoris predieti, ab alia parte scilicet ab abio capite in hereditate Joanis Osso domicelli dicte ville, ab vro capite cum hereditate Petri Jacobi Miro agricole dicte ville et ab allio latere in flume Iberi...

ACDJ 181 1661

...totam illam *insulam* intres flumen Iber citam versus ripas ad partem de Vinebre...

ACDJ 165 1715

Venda feta y firmada per los jurats y Consell de la vila de Vinebre a favor de Joan Domènech pages de la dita vila a carta de gracia de tota aquella heretat anomenada *la Illa*...

...totam illam hereditatum nominatam *la Illa*

ACDJ 163 1724

... Juan Domènech pages de la vila de Vinebre a dit acte pres[ent] y als seus tota aquella heretat anomenada *la Illa* plantada de moreres de tinguda de sis jornals poch mes o menos que dita universitat de Vinebre tenia y possehia en lo terme de dita vila de Vinebre y prop de les muralles de dita vila la qual afronta a sol eixent ab lo riu Ebro a mitgdia ab lo dit riu Ebro a ponent ab terres de Juan de Osó...

ACDJ 164 1725

...en atenció al acte de venda a carta de gracia firmat per los jurats y Universitat de la present vila de Vinebre [.....] de esta part, de la heretat dita *la Illa*...

ACDJ 161 1727

...pero deve acordarse quan errada va su defensa pues le consta que ha satisfecho el Real Catastro por la heredad dicha *La Illa*...

ACDJ 166 1727

...sobre haver visto trabajar a Francisco Montaner labrador de dicho lugar de Vinebre, y actualmente habitante den territorio de Ascon, y ortolano y mediero del dicho Joan Domènech en la heredad dicha *la Illa* delante de dicho lugar de Vinebre...

ACDJ 167 1727

...vendieron a carta de gracia cum pacto de retrovendo a Joan Domenech toda aquella heredad, ó pieza de tierra dicha *La Illa* propia de dicha Universidad con el pacto de haver de arrendar dicho Domenech la mencionada heredad dicha *la Illa* a la sobredicha villa por el precio de veynte, y tres libras, y doze sueldos moneda barcelonesa cada año...

ACDJ 168 1727

...los jurados Concejo y Universidad de la presente villa vendieron a carta de gracia con el pacto de retrovendo a Juan Domenech toda aquella piesa de tierra nombrada *la Illa* propia de dicha universidad

ACDJ 184 1738

*Illa Vinebre*⁴

ACDJ 186 1749

⁴ Aquest text és posterior al document, atès que està escrit en una altra cal·ligrafia, comuna a molts altres documents diversos de l'ACDJ. (N. de l'a.)

...toda aquella piessa de terra campa de tenida de tres jornales de terra poco mas, o menos cita dentro el termino de dicha villa de Vinebre y partida vulgarmente llamada *la Illa*...

ACDJ 162 1777

*Illas*⁵

...aquella piessa de terra plantada de moreras, detenida de quatro jornales poco mas o menos, cita dentro el termino de otra villa en la partida nombrada *la Illa*,...

Illa de Teixidó, l'

ACDJ 184 1738

...habeo et possideo in termino de Vinebre en la Illa vulgo dita *la Illa de Teixido* ...

ACDJ 185 1748

...en la *Illa* vulgo dita Davant les Roques, vulgo *de Teixido*...

Illa davant les Roques, l'

ACDJ 185 1748

...en la *Illa* vulgo dita Davant les Roques, vulgo de Teixido...

Jardins, los

[lozar'ðins]

Partida de terra situada al nord-oest del nucli de població, al costat de les Vuitenes, tocant al terme d'Ascó. El DCVB recull: "2. a) Viver o planter d'oliverons per replantar (Alt Empordà, Garrotxa).—b) Mota de terra treballada tot entorn d'una olivera quan aquesta està situada en un rost i se li ha de fer el guaret a pic d'aixa o de magall (Alt Empordà, Garrotxa)." Molt probablement l'origen del nom, doncs, respongui a alguna de les accepcions del DCVB.

ACDJ 171 1777

.. aquella piesa de terra hierma y maturnal, detenida de siete jornales de tierra, poco mas o menos, que por nuestros justos titulos poseemos, cita dentro el termino de la presente dicha villa, en su partida vulgarmente llamada *lo Jardí*, que linda con la carretera que va à Lerida, con la Carrerada...

Mallols, los

[lozma'çols]

Partida de terra situada al costat dels Pedruscalls, on s'hi conrea ametllers i olivers. Segons el DCVB, mallol significa, entre altres coses: "1. Plançó de cep; cep jove, el primer any que és plantat (or., occ., val., bal.). 2. Vinya jove, el primer any que és plantada. Plantar a mallol: plantar els ceps de manera que hi hagi igual distància d'una tira a l'altra que d'un cep a l'altre de la mateixa tira (Gandesa). ETIM.: del llatí MALLĒŎLU, 'martellet', 'rebrot de sarment'." Molt probablement l'origen del nom, doncs, respongui a alguna de les accepcions del DCVB.

ACDJ 157 1624

Carta de venda feta i firmada per Joseph Lletxa, dit d'Àgueda, pagès de Vinebre en nom propi i com hereu de sa mare Àgueda Lletxa i Gabriel Lletxa son germà de Vinebre quondams habitant en Flix en favor de l'honorable Mateu Martí pagès de dit lloch de Vinebre habitant i qui ell voldrà per a sempre de tota aquella heretat que està situada en lo terme de Vinebre *en la partida dita dels Mallols* terra campa per preu de ...

Totam illam hereditatem meam quam ego habeo et possideo dictis nominibus meis justis et legitimis titulis scitam in termino loci de Vinebre *in parte dita dels Mallols* terra campa

⁵ Aquest text és posterior al document, atès que està escrit en una altra cal·ligrafia, comuna a molts altres documents diversos de l'ACDJ. (N. de l'a.)

affrontatam, et terminatam ex una parte cum Petro Pepio et de alia parte cum Gaspare Domenech, et de alia parte cum Michaelle Macip, et vobis cum dictum emptori...

ACDJ 189 1759

...toda aquella piessa de tierra de olivos plantada, detenida de dos jornales de tierra poco mas, o, menos, que nuestros legitimos titulos tenemos cita dentro el termino de dicha villa de Vinebre, y *en la partida vulgarmente llamada los Mallols*, que linda a oriente y tremuntana con tierras de Pablo Marti, â, mediodia con tierras de dicho Doctor Domenech Comprador, â Poniente, con Joseph Miquel, y con el Camino de la Torre, y de la Sud

ACDJ 213 1845

...todo aquel pedazo de corral al que franco en alodio y por sus justos y legitimos titulos tiene y posehe en el camino vulgarmente llamado de la Torre, y extramuros de dicha villa de dimension once palmos de ancho y treinta de largo poco mas ó menos; confinante con corral de Miguel Carim y Lloaro, con el de dicho comprador, y con el referido camino de la Torre; ítem todo aquel pedazo de tierra plantado con seis yngertos de olivo de extension un cuarto de jornal poco mas ó menos, situado en *la partida nombrada dels Mallols* termino de la referida villa de Vinebre

ACDJ 205 1846

...pleito sobre la pertenencia de una faja de terreno inculto pedregaloso de tan insignificante valor que no llega aá veinte y cinco libras ardites sito entre la *heredad* llamada Freginals propia de dicho Don Jayme de Osso y la *llamada Mallols*...

ACDJ 209 1871

...aquella pieza de tierra en la que hay nueve olivos sita en el termino de Vinebre y *partida de los Mallols* la que linda a oriente, medio día y poniente con tierras de la referida Doña Dolores de Castellví y por cierzo con el camino que va de Vinebre á la Torre del Español...

ACDJ 211 1871

...aquella pieza de tierra con nueve olivos sita en el termino de Vinebre y *partida de los Mallols* que linda a Oriente, mediodía y poniente con tierras de Doña Dolores de Castellví y de Domenech consorte de Don José de Martí y de Cardeñas, y al norte con el camino de Vinebre a la Torre del Español...

ACDJ 207 1878

...una pieza de tierra sita en el termino de Vinebre y partida llamada, *los Mallols*, que linda por oriente y mediodia con tierras de la señora otorgante, por poniente parte con tierras de la misma y parte con el sucesor ó sucesores de Miguel Carim y por cierzo con el camino que vá de Vinebre a la Torre del Español...

ACDJ 208 (no té data)

Escritura privada de venta de una pieza de tierra con nueve olivos sita en el termino de Vinebre y *partida de los Mallols* otorgada en 25 de agosto de 1871...

Mugues, les

[lez'muyes]

Partida de terra situada al nord del nucli poblacional, està entre les partides dels Gorraptes i la Contesa, de fet ocupa des de la cova de la Dona fins a la Valleta de l'Auliver (terme de Flix). Segons el DCVB *muga* és un nom basc que significa límit, molló.

L'*Onomasticon* recull l'entrada *Muga* com a partida de Vinebre. I també creu que l'ètim cal buscar-lo en el basc, amb el significat de termenal (línia divisòria de dos termes), born, límit. Nosaltres creiem que podria correspondre a la línia divisòria entre els antics termes de Vinebre i de Gorrapte.

ACDJ 173 1679

...a Pere de Osso donsell de la vila de Vinebre tota aquella heretat en *la partida dita de la Muga* [en] termino de Gorapte ab alguns olives que afronta en Ramon Domenech de dos parts y amb Jacme Miró...

Planes, les

[les¹planes]

Partida de terra situada davall de les Aubagues. L'origen d'aquest topònim sembla coincidir amb les característiques del terreny.

ACDJ 179 1648

Acte de venda de una heretat en terme de Vinebre *a la partida de les Planes* fet y firmat en favor del honor Ramon Domenech de la mateixa vila

...hereditas habemus et possidemus in termino de Vinebre *in partita dicta de les Planes*

Ribers, los

[lori¹βes]

Partida de terra situada entre el Galatxo (actual corrent d'aigua intermitent i que probablement coincidia força amb el braç de l'Ebre que passava més a prop de Vinebre) i les Fontjoanes. El DCVB en indica que un *riber* és la "terra que deixa el riu (Tortosa). Etim.: del llatí RIPARIU, derivat de RIPA, 'riba'."

ACDJ 204 1846

... un pedazo de tierra plantada con algunas moreras de extension medio jornal poco mas ó menos ya fitada ó mojonada, confinante con tieras de [...] en el termino de la presente villa de Vinebre y *partida dels Ribés*.

Sebiques, les

[lese¹βikes]

Partida de terra situada entre les Senyorettes i la vall de la Torre. Desconeixem l'origen d'aquest topònim. Constatem tres maneres diferents d'escriure'l: Civiques, Sebiques, Siviques.

ACDJ 178 1647

*Civiques*⁶

ACDJ 193 1803

...perpetuamente toda aquella heredad llamada lo Moli Vell plantada de morales de algunos olivos y tierra de sembradura de extension de quatro jornales poco mas ó menos situada en el termino de dicha villa de Vinebre y partida de *les Sebiques* â la una, y otra parte el Camino R¹ que se dirige desde dicha villa â la de Garcia, confirmante por una parte con el rio Ebro, por otra con tierras de Don Josef Oso, por otra con las de Miguel Juan Marti, y por otra con la Vall de la Huerta

*Civiques*⁷ dita del Metge

⁶ Aquest text és posterior al document, atès que està escrit en una altra cal·ligrafia, comuna a molts altres documents diversos de l'ACDJ. (N. de l'a.)

⁷ Aquest text és posterior al document, atès que està escrit en una altra cal·ligrafia, comuna a molts altres documents diversos de l'ACDJ. (N. de l'a.)

ACDJ 196 1805

...toda aquella parte de heredad campa, plantada de algunos almendros, de un jornal de extension poco mas ó menos, que consiste en la mitad de aquella piesa de tierra que por mis legitimos titulos tengo sita dentro el termino de esta villa de Vinebre, en su partida llamada vulgarmente de *les Siviques*, lindante ...

*Civiques*⁸

Sepiello, lo

[lose'pjeʎo]

Finca de Ca Don Joan. Situada entre el Gorrapte del Forneret i les Vuitenes. L'origen d'aquest topònim podria trobar-se en un possible aragonesisme de la paraula *sepell* (DCVB: Planta de diverses espècies del gènere *Erica*). El *sepell*, també anomenat *renegadors*, creix a la garriga; caldrà comprovar si és possible que creixi en aquest indret concret.

ACDJ 198 1814

... toda aquella parte de heredad ya señalada, plantada de olivos de medio jornal poco mas ó menos, y es parte de aquella pieza de tierra que por mis legitimos titulos tengo sita dentro el termino de la referida villa de Vinebre, en su partida llamada vulgarmente *El Sepiello*, ...

Torre, lo barranc de la

[loβa'raŋdela'tore]

En els documents escrits, trobem les formes *la Vall* i *Barranco*. Atesa la situació que descriu el document, creiem que es deu tractar de l'actual vall o barranc de la Torre. Barranc situat al S del terme, entra vorejant l'esquerra dels Assuts i acaba desaiguant al Riuet o Galatxo.

ACDJ 187 1754

...todo aquel pedazo de tierra inculta eo de garriga de tenuta de un jornal y medio de tierra poco mas, o, menos que esa parte de una piessa de tierra que por mis legitimos titulos tengo cita dentro el termino de dicha villa de Vinebre y partida vulgarmente llamada La Sud que linda otro pedazo de tierra contestante tierra mia, con *la Vall*, con Francisco Jardí, con Don Raymundo Domenech y con Joseph Montane por dentro del qual passa la carrerada.

ACDJ 188 1754

...aquel pedazo de tierra inculta lo eo de garriga de tenuta de un jornal y medio de tierra poco mas o menos que es parte de una piesa de tierra que por mis legitimos titulos tengo cita dentro el termino de dicha villa de Vinebre, y partida llamada vulgarmente La Sut, que linda dicho pedazo de tierra con restante tierra mia, con *la Vall*, con Francisco Jardí, con el Doctor Raymundo Domenech, y con Joseph Montane por dentro del cual passa la carrerada...

ACDJ 203 1845

... De todo aquel huerto que se riega del agua de la asequia comuna plantado de cuatro higueras, de extencion de dos dias de cabar un hombre, situado dentro el mismo termino, y partida llamada de la Horta de Dal, que linda por la parte de oriente, con huerto de la Señoria, ó Encomienda de Ascó; a mediodia con otro de Doña Raymunda de Ossó, a poniente con el de Jose Fortuny, y otro de Miquel Carim y Pedro Veá, y a tremontana con el camino publico que dirige á la villa de Garcia justipreciado de los mismos peritos en doscientas cincuenta libras ardites, de la moneda. Y todo aquel censal parte cubierto, y parte descubierto, que tengo cerca la casa de mi abitacion, y en el Arrabal dicho del

⁸ Aquest text és posterior al document, atès que està escrit en una altra cal·ligrafia, comuna a molts altres documents diversos de l'ACDJ. (N. de l'a.)

Horta, que linda con calle publica, en la cual tiene puerta principal, con corral de Miguel Pros, con tierras de Josef Pros, con *el barranco de este comun* [...] y con el puente que hay desde dicha mi casa al citado corral, para entrar y salir á este por encima de dicho *Barranco*,...

Vuitenes, les

[lezβuj'tenes]

Partida de terra situada davall de les Canelles. Per a Amigó, noms com vuitena, “es refereixen a terres sotmeses a impost senyorial, igual com els Quints, la Sesca, les Sisenes, la Setena, la Novena, que vol dir que el pagès havia de donar al senyor la quantitat de fruit expressada pel numeral partiu del nom.” AMIGÓ (1999: 132-133) Trobem les formes: *Vitennes*, *Vuytenes* i *Vuitenes*

ACDJ 2 1607

...la heretat de *les Vitennes* la quall afronte en Ramon Domenech y en Joan de Ossó de dins y en lo cami de Gorapte y e lo cami de la Serra....

ACDJ 176 1639

... unam hereditatem francam sitam in termino de Vinebre in *partita nominata les Vuytenes* pro ut affrontatur ab oriente cum Gabriele de Pepio et a ponente cum itinere termini de Gorapte..

ACDJ 199 1815

Venda de 3 jornales de tierra de olivos y viña derruhida en el termino de Vinebre y *Partida de les Vuitenes* firmada por Juan Bieto en favor de Don Juan Domenech y Salvado

... un pedazo de tierra, plantado de algunos olivos y viña de extencion tres jornales poco mas ó menos, que sujeta à dominio directo del señor comendador de la Encomienda de Ascó, y por mis legitimos titulos de posesion e mis mayores tengo y poseo en el termino de la relatada villa de Vinebre, y *partida nombrada les Vuitenes* ...

ACDJ 200 1817

...un pedazo de tierra de dimencion una punta eò juñida poco mas ó menos, con nueve olivos pequeños eò empelts plantado, que sujeta a dominio directo del señor Comendador de la Encomienda de Ascó, y por mis justos y legitioms titulos tengo y poseo, en el termino de la propia villa de Vinebre, y *partida llamada les Vuitenes*...

ACDJ 203 1845

... la pieza de *les Vuitenes* de este termino...

...Toda aquella pieza de tierra plantada de olivos, almendras, y viña, de seis jornales de cultivo de estencion poco mas ó menos, situada dentro el termino de esta villa y *partida llamada vulgarmente de les Vuitenes*, lindante por la parte de oriente con el camino publico que dirige a la villa de la Palma, a mediodia con tierras de la propia Doña Teresa, y de Josef Viñes del pueblo de la Vilella Alta, á poniente con la carretera dicha de Lleyda.

Conclusions

Ja hem dit al principi que amb aquesta comunicació no teníem pas la intenció de fer cap gran estudi etimològic, sinó només mostrar una vintena de topònims que s’han mantingut vius fins a l’actualitat a Vinebre i que, a més, hem pogut localitzar en les fonts escrites de l’anomenat Arxiu de Ca Don Joan i veure quines primeres hipòtesis en podíem extreure.

La gran majoria dels topònims estudiats aquí –catorze– són topònims que considerem transparents pel que fa a la seua etimologia. Tots corresponen a noms comuns: Assuts, Burreta, Canelles, Freginals, Horta de Dalt, Horta de Baix, Horts, vall dels Horts, Illes, Jardins, Mallols, Planes, Ribers i Vuitenes. I un agafa el nom d’un nucli de població proper: el barranc o la vall de la Torre.

D'altra banda, n'hi ha una minoria (sis) que se'ns mostren com noms que, en principi, podríem qualificar d'opacs. N'hi ha uns quants (cinc) dels quals hem pogut extreure més dades en consultar informacions de lingüistes de prestigi i altres dades històriques: Aumedines, Ebre, Gorraptès, Mugues i Sepiello. Tanmateix, en resta un del qual no hem pogut esbrinar cap dada referent a la seua etimologia: Sebiques. Esperem que en el futur, ja sigui per contribució dels que escolteu o per altres regals del destí, puguem saber-ne alguna cosa més.

Bibliografia

- Alcover, A. M.; Moll, F. de B. 1977. *Diccionari català-valencià-balear obra iniciada per Antoni Ma. Alcover redactat per Antoni Ma. Alcover i en Francesc de B. Moll*. Palma de Mallorca: Moll
- Amigó i Anglès, Ramon. 1988. *Sobre inventaris de noms de lloc. Introducció metodològica*. Reus: Centre de Lectura
- Amigó i Anglès, Ramon. 1999. *Introducció a la recerca en toponímia i antroponímia*. Barcelona: PAM
- Coromines, Joan. 1965, 1970. *Estudis de toponímia catalana*, 2 vol. Barcelona: Barcino
- Coromines, Joan. 1980-1991. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua*. Barcelona: Curial
- Coromines, Joan. 1994. *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i els de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial
- Enciclopèdia, L': <http://www.enciclopedia.cat>
- Grau Pujol, Joseph M.; Güell, Manel. 2001. La crònica negra de la destrucció d'arxius a la demarcació de Tarragona. A *Lligall* núm. 18
- Moreu-Rey, Enric. 1965. *Els noms de lloc. Introducció a la toponímia*. Barcelona: Unió Excursionista de Catalunya
- Moreu-Rey, Enric. 1999. *Els nostres noms de lloc*. Mallorca: Moll
- Oficina d'Onomàstica. 2000. Criteris per a l'aplicació de la normativa lingüística en la toponímia. A *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, LXXX p. 51-53
- Ortega y Espinós, José. 1859. *Historia de las escuadras de Cataluña, su origen, sus proezas, sus vicisitudes intercalada con la vida y hechos de los mas célebres ladrones y bandoleros*. Barcelona: Librería del Plus Ultra i La Española
- Societat d'Onomàstica. 1981. Toponímia específica de les Terres de l'Ebre. A *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* núm. 5 VI Col·loqui de Tortosa (comunicació col·lectiva Artur Bladé, Anton Monner i Carmel Biarnés)

Sílvia Veà
 Universitat Rovira i Virgili
silvia.vea@urv.cat